

ΤΕΧΝΕΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΥ Του 'Αλ. Κοτζιά

Νίκου Μπακόλα:

ΥΠΝΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ

Ένα πεζογράφημα σύντομο και ενδιαφέρον, αλλά δυσκολοδιάβαστο. Το τέταρτο βιβλίο του Νίκου Μπακόλα, ο οποίος διακρίνεται για τη σοβαρότητα των προθέσεων του, τη γνησιότητα και ανιδιοτέλεια των συγγραφικών κινήτρων του, την αυστηρή λάξευση της γλώσσας του, την προσωπική σφραγίδα της γραφής του που είναι φιλαφτητή σε όλα τα κείμενά του όσες διαφορές και αν παρουσιάζουν μεταξύ τους, καθώς και για την ασίγηστη αναζή-

“Ας επιχειρήσουμε ωστόσο να συναρμολογήσουμε σ’ ένα είρμό τα θρύμματα που μας προσφέρει ανάκατα ο συγγραφέας. Υπάρχει κάποιος αφηγητής για τον οποίο ουσιαστικά δεν μας δίνονται παρά ελάχιστα συγκεκριμένες πληροφορίες. Είναι μεσόκοπος και θα πρέπει να βρίσκεται σε έσωτερικά κρίσιμη καμπή γιατί πιθανώς — μερικοί άοριστοι υπαινιγμοί δεν σου επιτρέπουν να καταλήξεις με δεβαιότητα — έχει πεθάνει πρόσφατα ύστερα από οδυνηρή αρρώστια ή γυναικό της ζωής του που ίσως ήταν και γυναίκα του. Όπως δήποτε, το μόνο σίγουρο είναι ότι αυτή η ανώνυμη αγαπημένη επανέρχεται συνεχώς στην αφήγηση με την ένδειξη «έκείνη». Σίγουρο είναι ακόμη ότι έχει πεθάνει, από χρόνια ίσως, ο πατέρας και η μάνα του. Στενές σχέσεις με φίλους ή με παιδιά ή με άλλους συγγενείς πουθενά δεν διαφαίνονται. Συνεπώς ο αφηγητής θα πρέπει να βρίσκεται σε απόλυτη μοναξιά.

Λοιπόν, από αυτό το «ακίνητο» σημείο μηδέν, το σημάδεμένο από τον χρόνο, επιχειρεί γύρω ένα είδος απολογισμού προς προσανατολισμένο όμως προς ένα κέντρο: το νόημα του θανάτου που το αναζητεί μέσα από την αναζήτηση της φύσης του όνειρου και της φύσης του χρόνου. Το όνειρο και ο χρόνος καθώς αποθέτουν στα τρισεβδά μας σαν μιαν αναπόδερκτη αίσθηση την υποψία για την ύπαρξη άπειρας κόσμων, αποτελούν την πύλη πίσω από την οποία αρχίζει ο δρόμος για την κατανόηση και την αποδοχή του θανάτου.

Έτσι στη μνήμη του αφηγητή περνοδιαβαίνουν άσταστα περιστατικά όλκληρης της ζωής του — παιδικά χρόνια, κατοχή, έφηβεία, ώριμότητα, κάμψη — μια σειρά από μικροσκοπικές σκηνές περίπου όλοτελα ασύνδετες μεταξύ τους, σκιαγραφημένες με λιγοστές άδρες γραμμές. Αυτή η έπεισοδική αφήγηση, που είναι τυπωμένη με όρθια στοιχεία, άνηκει αναμφίβολα στον χώρο του πραγματικού και αν δεν είναι εύκολα αναγνωρίσιμη αυτό όφείλεται στην ήβελμημένη παράλειψη του συγγραφέα να δώσει τα έπαρκή προς τούτο σημεία. Νομίζω ότι η άφαίρεση

έχει φτάσει εδώ σε περιττές ακρότητες που μόνο δυσχεραίνουν την ανάγνωση χωρίς να δημιουργούν τις δυνατότητες άλλων προεκτάσεων ή να προκαλούν την έλευθερη κίνηση της δικής μας φαντασίας. Ο συγγραφέας γνωρίζει πολύ καλά σε ποιο συγκεκριμένο περιστατικό αναφέρεται ο αναγνώστης όμως φτύνει αίμα για να καταλήξει σε κάποιες υποθέσεις αβέβαιες ή για να καταλάβη λόγου χάρη στη σελίδα 9 αν εκείνος περί ουό λόγος είναι άντρας ή γυναίκα.

Η έπεισοδική αφήγηση που φυσικά είναι όλη μιαν άναμνηση στριφογυρίζει γύρω από το μοναδικό κέντρο, τη συμφιλίωση με το μυστήριο του όνειρου, του χρόνου, του θανάτου. Όπως συνάγεται, ο αφηγητής το διερευνά από τα νεανικά του χρόνια, τότε μονολογώντας και ένδοσκοπούμενος, τότε συζητώντας με «εκείνη» το πρόβλημα από διάφορες σκοπίες: έπιστημονικά, φιλοσοφικά, διορατικά. Στο ίδιο άπροσπέλαστο κέντρο συγκλίνουν φυσικά τα όνειρα και οι άναμνήσεις όνειρου, ένδιάβητου λόγου ή οι άναμνήσεις άναμνήσεων από άλλους χρόνους, που συνειρμικά άνακαλούνται κατά την έπεισοδική αφήγηση και την διακόπτουν συνεχώς ως παρέμβλητα κομμάτια σκιαγραφημένα έπίσης με λίγες άδρες γραμμές και τυπωμένα με πλάγια στοιχεία.

Αν στα παραπάνω προστεθή και η μεγάλη κλίμακα στην όποία αναπτύσσονται οι συνδυασμοί άναμνησης και όνειρου — όνειρο μέσα στο όνειρο, άναμνηση παραπληρωματικών όνειρων, άναμνηση βιωμάτων όπου αν και ζύπιος είσαι βέβαιος ότι θα ζυπνήσης από όνειρο, ταυτόσημα όνειρα ίδωμένα από δύο πρόσωπα στον ίδιο ή σε άλλους χρόνους κλπ. κλπ. — άντιλαμβάνεται κανείς σε τί βαθμό — άπύθμενο — πηγάδι έρριξε τον κουβά του ο συγγραφέας. Τί άντλει τελικά από εκείνα τα βάθη;

Πέρα από την έπιφύλαξη των ύπερβολικών και περιττών άφαιρέσεων που προαναφέρθηκε, πιστεύω ότι παρακωλύει τη δεκτικότητα μας ο ιδιωτικός χαρακτήρας άρκετών από τα σύμβελα που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας καθώς και οι άναφαιρές του όχι σε κοινά άλλα

σε δικά του πράγματα. Υποψιάζομαι, λόγου χάρη, ότι ο Γοβριήλ και η κυρία Έρση που άπλωσ άναφέρονται στη σελίδα 41 δεν είναι δυό σκέτα όνόματα παρά άποσκοπούν να μας ύπομνήσουν γνωστό λογοτέχνη της Θεσσαλονίκης και γνωστό έργο του. “Αν συμβαίνει αυτό τότε ένας τερατώδης ύπομνηματισμός θα έδινε στο κείμενο άλλες διαστάσεις. “Όμως από που προέρχεται και τί σημαίνει αυτό το «πλέγμα του “Ε-Λιοι;»

Υστερα, ο μεγάλος καταθρυμματισμός των έπεισοδίων και των όνειρων, ή στεγνή έλλειπτική σκιαγράφηση τους, μαζί με την προσπάθεια που πρέπει να καταβάλη ο αναγνώστης για να τα άποκρυπτογραφήση σαν να λύνη ένα άλγεβρικό πρόβλημα δημιουργούν μιαν διάβαση διανοητικής προσέγγισης του μυστηριακού που κατασπινίγει την αίσθηση του άλλόκοτου, μιαν αίσθηση που θα έποεπε να άναβρούξη από ένα τέτοιο κείμενο.

Τέλος, πρέπει να βαθμολογηθή άποθετικά και η άπαρασάλευτη προσήλωση του αφηγητή στον εφιάλτη. «Ποτέ δεν είδα όνειρο χαράς», όμολογεί. “Αν πράγματι έτσι είναι — γιατί μήτε αυτό είναι σίγουρο άφοι «έκείνη» του λέει εγώ σε είδα να γελάς στον ύπνο σου» (σελ. 14) — τότε άσφαλώς ένας τέτοιος «άποτύδαστος» δεν νομιμοποιείται να μαρτυρήση για τα όνειρα.

Πεζογράφημα
Θεσσαλονίκη
1974

τηση τρόπων που πιστεύει ότι του άνοίγουν νέες έκφραστικές δυνατότητες. Αυτή ή λαχτάρα του να καθλώση στο χαρτί στιγμές από το άνέκφραστο — λαχτάρα άθθεντικά καλλιτεχνική — τον όδηγεί στην όλο και πιο δραστική άφαίρεση. Μιαν προοδευτική διαδικασία που παρατηρείται άκόμη και άναμεσα στα τρία διηγήματα του προηγούμενου βιβλίου του “Εμβάτηρια (1972), το όποιο φυσικά ως σύνολο έχει κινήθη πολύ προς την κατεύθυνση αυτή συγκριτικά με το άμέσως προηγούμενο; το μυθιστόρημα “Ο Κήπος των Πριγκίπων (1966).

Έτσι τώρα ο “Υπνος Θάνατος φτάνει πια στην όλοσχερή άπογύμνωση. Ο συγγραφέας άποβάλλει εδώ καθετί «περιτό», ότιδήποτε θεωρεί πως ξεφεύγει από τον πυρήνα της ούσίας — μύθο, πλοκή, πρόσωπα, καταστάσεις, χώρο. Ο αναγνώστης καλείται να πλησιάση ένα κείμενο άποσπασματικό και άσυναρμολόγητο με την προσοχή και την ύπομνη που άντιμετωπίζεται ένας γρίφος. Το μόνο κλειδί που του παρέχει ο συγγραφέας είναι τα διαφοροτικά τυπογραφικά στοιχεία — όρθια και πλάγια — που έναλλάσσονται στην κάθε σελίδα ύποδηλώνοντας μεταβολές των όρων της αφήγησης: όχι όμως πάντοτε τις ίδιες μεταβολές.